

АНОТАЦІЯ

Непиталюк А. В. Формування стратегії демографічної стійкості України в умовах глобалізаційних перетворень. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка». – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

Роботу присвячено проблематиці поглиблення теоретичних засад, удосконалення методичних положень та розробки практичних рекомендацій щодо формування і підвищення ефективності стратегії забезпечення демографічної стійкості України в умовах глобалізаційних перетворень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у концептуальному обґрунтуванні проблеми формування стратегії демографічної стійкості в умовах глобалізаційних перетворень, удосконаленні теоретико-методичного апарату оцінювання впливу соціально-демографічних чинників на динаміку економічного розвитку.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади демографічної стійкості країни» проаналізовано та узагальнено підходи до трактування категорії «демографічної стійкості». Запропоновано її авторське визначення у якості специфічної здатності суспільства підтримувати та, застосовуючи в разі необхідності імпліцитні та експліцитні компенсатори, відновлювати, а також поліпшувати власну структуру в контексті соціальних страт за низкою значимих параметрів, зокрема щодо рівня економічної активності, а також освітньо-професійної та компетентнісної підготовки населення, на основі чого оптимізуються пропорції продукування людського інтелектуального і фізичного капіталу, забезпечується інтенсифікація та неперервність виробництва, підвищується рівень громадського добробуту. Обґрунтовано, що комплекс демографічних чинників, в т. ч. динаміка чисельності та щільності населення, частки у його структурі економічно активних осіб, рівнів народжуваності (поточного і ретроспективного, з урахуванням 15-річного

лагу впливу останньої на формування пропозиції на ринку праці) і смертності, середньої очікуваної тривалості життя, демографічного навантаження детермінує економічне зростання у перспективі.

Обґрунтовано застосування фіскального, монетарного, інноваційно-інвестиційного і соціального механізмів регулювання демографічної ситуації із дотриманням принципів науковості, універсальності, економічної ефективності, результативності, багатомірності й комплексності, фінансової інклюзії, узгодження індивідуальних та колективних інтересів, соціальної справедливості та партнерства, солідарності й відповідальності. Доведено, що структура інституційного забезпечення демографічної стійкості визначається рівнем економічного розвитку, моделлю національної економіки. Визначено, що реформи систем охорони здоров'я, соціального страхування, пенсійного забезпечення спрямовані на максимізацію вигід від збільшення тривалості життя населення, реального подовження активного працездатного віку.

У другому розділі «Емпіричне дослідження соціально-демографічних характеристик населення України» з'ясовано, що скорочення чисельності населення України у 1990–2020 рр. на понад 10 млн осіб обумовлено не лише комплексом природних чинників, а й недосконалою і недостатньо системною й послідовною державною економічною політикою. Доведено, що пріоритетами демографічної політики мають бути: збільшення тривалості життя; зниження смертності населення всіх вікових страт, зокрема осіб працездатного віку, а також дітей; протидія відтоку працездатної молоді з метою мінімізації негативного впливу на виробничий і репродуктивний потенціал. Означені питання потребують довгострокової державної стратегії соціально-економічного розвитку терміном до 15 років з елементами протекціонізму та чіткою детермінацією суспільних пріоритетів, моделей інтенсифікації зростання, що має позначитись на збільшенні рівня доходів населення та фінансуванні галузей суспільного виробництва.

Наголошено на необхідності розробки теоретико-методичних засад та практичних засобів захисту емігрантів на основі ратифікації міжнародних

угод, які б регулювали відносини трудового найму українських громадян за кордоном із наданням належних економічних та соціальних гарантій. У якості генерального напрямку реалізації економічної політики України ідентифіковано підвищення рівня життя населення, що повинен бути співставним з відповідними показниками країн-реципієнтів міграційних потоків. Зазначено, що міграційний капітал виступає важливим джерелом фінансових ресурсів для населення України, зокрема через диферентні інституційні механізми: у реальному секторі економіки він забезпечує приріст виробництва, розвиток регіонів зі значною часткою зворотних трудових мігрантів; у сфері реалізації монетарної політики – сприяє нарощуванню масштабів депозитарних активностей, стимулює розвиток банківського та парабанківського сектору; у сфері зовнішньоекономічної діяльності – сприяє притоку валюти в країну, форсує інвестиційні процеси, впливає на структуру зовнішніх запозичень; детермінує поведінку мікроекономічних суб'єктів, визначаючи профілі виробництва і споживання.

До особливостей реалізації соціально-демографічної політики України віднесено відсутність ефективного інструментарію впливу на динамку природного і міграційного руху населення, пролонговані й не повною мірою узгоджені між собою структурні перетворення національного господарства, нерівномірність розвитку в регіональному розрізі, змішане фінансування галузей соціальної сфери із залученням приватних і публічних ресурсів.

У третьому розділі «Розробка демографічної стратегії держави в контексті глобалізаційних перетворень» зазначено, що активізація процесів економічного зростання потребує удосконалити механізму і аналітичного інструментарію оцінювання впливу демографічних факторів на динаміку розвитку країни з використанням економетричних методів. Важливим є демографічне прогнозування і моделювання, зокрема процесів старіння населення, завдяки чому можливе формулювання дієвих стратегій соціально-демографічного розвитку, забезпечення гарантій отримання доходу особами різних вікових категорій, покращання стану здоров'я та підвищення

добробуту всіх громадян. Визначено, що одержання другого демографічного дивіденду через інтенсифікацію накопичення людського (інтелектуального) капіталу і раціоналізацію структури заощаджень та інвестицій є пріоритетом.

Обґрунтовано, що політика економічного розвитку має спиратися на модель оптимального фінансування людського капіталу за рахунок як публічних, так і приватних ресурсів. Детерміновано категорію продуктивних публічних видатків у забезпеченні демографічної стійкості, окреслено роль приватних інвестицій, що спрямовуються на розвиток людського капіталу.

Розроблено концептуальні засади формування стратегії демографічної стійкості суспільства, специфіка яких полягає у забезпеченні комплексного та взаємоузгодженого використання механізмів, інструментів і важелів макроекономічного регулювання й встановлення оптимального показника демографічного навантаження, з урахуванням ефекту композиційної структури, лагів дії у часі, економічних шоків, глобалізаційних трендів та інституційних перетворень соціально-економічної моделі держави, що спрямовано на досягнення розширеного відтворення і стимулювання економічного зростання. Запропоновано інтегральний показник оцінювання демографічної стійкості населення, для побудови якого використовуються нормалізовані індекси очікуваної тривалості життя при народженні, скоригованого чистого національного доходу на душу населення, безробіття, участі економічно активного населення в робочій силі, демографічного навантаження, народжуваності (поточної і ретроспективної) смертності (немовлят, дорослого чоловічого і жіночого населення), охоплення середньою та вищою освітою населення відповідного віку, участі іммігрантів у робочій силі. Обґрунтовано, що стратегія демографічної стійкості має спиратися на систему відносин між бізнесом і наукою, приватними та публічними організаціями, які фінансують НДДКР, стимулювати кар'єрне зростання і успішну трудову діяльність висококваліфікованих громадян.

Ключові слова: демографія, демографічна стійкість, демографічний дивіденд, економічний розвиток, економічна стійкість, глобалізація.

ABSTRACT

Nepytaliuk A. V. The demographic sustainability strategy's preparation in Ukraine under conditions of globalization. – Qualification scientific work with the manuscript copyright.

The dissertation for gaining a scientific degree of the Doctor of Philosophy in Economics in the specialty 051 Economics (05 Social and Behavioral Sciences). – Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

The dissertation is devoted to the problems of the theoretical foundations' deepening, the methodological provisions' refinement, and the certain applied recommendations' preparation for the demographic sustainability strategy's preparation in Ukraine under conditions of globalization.

The scientific novelty of the obtained results is associated with the conceptual substantiation of the demographic sustainability strategy's preparation under conditions of globalization, and essential improvement in the theoretical and methodological assessment apparatus of the socio-demographic factors' impact on the economic development dynamics.

In the first section "Theoretical and methodological principles of demographic sustainability" the approaches to the interpretation of "demographic sustainability" are analyzed and summarized. The aforementioned category has got the author's definition. Demographic sustainability is the society's ability to support automatically and – using both implicit and explicit compensators – to restore as well as to improve its own structure in the context of social stratification, regarding a set of significant parameters, including the economic activity level as well as educational, professional and competence training; demographic sustainability optimizes the production proportions of intellectual and physical capital, provides intensification and continuity of production, increases the population welfare. It was substantiated that the complex of demographic factors, in particular the dynamics of population size and density, the share of economically active persons in its structure, fertility (current and retrospective) and mortality rates, average life

expectancy, influenced a long-term economic growth.

The application of fiscal, monetary, innovation, investment, and social mechanisms to regulate the demographic situation was substantiated. The principles of universality, economic efficiency, multidimensionality and complexity, financial inclusion, coordination of individual and collective interests, social justice and partnership, solidarity and responsibility should be observed. It was proved that the institutional support structure for demographic sustainability was determined by the level of economic development, and the model of the national economy. It was determined that the health care, social insurance, and pension systems' reforms were aimed at maximizing the benefits of an increased life expectancy and an extended the working age.

In the second section "The empirical study of the Ukrainian population's socio-demographic characteristics" the population's decline over the 1990–2020 period by more than 10 million people was derived from a set of natural factors and an imperfect and insufficiently systematic and consistent government economic policy as well. It is proved that the demographic policy's priorities should be associated with an increase in the life expectancy; a reduction in all population age strata mortality (e. g., in the working age population stratum, in the juvenile stratum, etc.). The outflow of the youth should be counteracted in order to minimize the negative impact on production and reproductive potential. Those issues require a long-term (up to 15 years) governmental strategy for socio-economic development with the elements of protectionism and a clear determination of priorities and growth models in order to increase the incomes and to finance public production.

The necessity to develop both theoretical and methodological principles as well as the practical protection means for the emigrants on the basis of the international agreements' ratification (regulating the employment of Ukrainian citizens abroad) – with the provision of appropriate economic and social guarantees – was emphasized. A general implementation direction for the Ukrainian economic policy aimed to increase public welfare to the level comparable to the corresponding indicators in the countries-recipients of migration flows was

identified. Migrant capital was determined as an important source of financial resources for the Ukrainian population. Its institutional mechanisms provided: a) in the real sector – an increase in production and the regional development of the territories with a significant share of return migrants in their population; b) in the sphere of monetary policy – a significant increase in the scale of depositary activities as well as fostered development of the banking and para-banking sectors; c) in the area of foreign economic activity – the inflow of currency, an accelerated investment processes, and the optimized structure of external borrowing; d) a particular microeconomic agents behavior with the specified profiles of production and consumption.

The Ukrainian socio-demographic policy's implementation peculiarities are represented by the lack of effective tools to impact both natural and migration population increase, critically prolonged and rather uncoordinated the national economy's structural transformations, a significant development inequality in the regional context, and mixed social sectors' funding involving private and public resources. An updated approach to investigate the effects of demographic factors on economic growth was applied.

In the third section "Development of the governmental demographic strategy in the context of globalization" the necessity of improvements in the mechanism and the analytical tools for assessing the demographic factors' impact on economic growth (involving econometric methods) was sustained. Demographic forecasting and modeling, in particular, the aging processes simulation, are vitally important to formulate effective socio-demographic development strategies, to provide guaranteed income for the people of all age strata, and to improve the health and well-being of all citizens. It was proved that the demographic dividend should be emphasized considering both productivity and consumption. Meanwhile, the population aging could be a source for the second demographic dividend rather than an economic decline. In terms of the economically productive population stratum decline, the major challenge for the aging and aged societies is to provide a favorable framework for the specific old-age consumption and to achieve a

desirable level of public welfare. The second demographic dividend gained through the intensified accumulation of human intellectual capital and the rationalized structure of savings and investments was identified as a priority.

It was proved that the demographic development policy should be based on the optimal model of mixed public and private human capital funding. The category of “productive public expenditures” ensuring demographic sustainability was refined; the role of private investments aimed at human capital accumulation was outlined. It was highlighted that the ongoing shifts in the demographic structure could enable the national economy to convert most of the benefits from factor accumulation and technological changes into income per capita growth.

The conceptual bases for the demographic sustainability strategy’s preparation were proposed. The aforementioned bases involved application of complex and mutually coordinated macroeconomic regulation’s mechanisms, tools and levers; establishment of an optimum demographic dependency ratio, considering the compositional structure’s effect, the time lags, the economic shocks, the globalization trends, and the transformations in the domestic socio-economic model, aimed simultaneously at achievement of expanded reproduction and intensive economic growth. The integrated indicator for demographic sustainability was proposed. The above indicator is based on the normalized indices of life expectancy at birth, adjusted net national income per capita, unemployment, labor force participation rate in total population, demographic dependency, fertility (both present and lagged), infant and adult (separately male and female) mortality rates, secondary and tertiary school enrollment, and labor force participation rate of migrants. The demographic sustainability strategy should be based on the effective interrelations between business and science, private and public R&D-funding organizations. It should stimulate the professional career growth and successful employment of the most qualified economic agents as well.

Keywords: demographics, demographic sustainability, demographic dividend, economic sustainability, economic development, globalization.

СПИСОК ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

***Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до
Організації економічного співробітництва та розвитку та/або
Європейського Союзу***

1. Kozlovskiy, S., Pasichnyi, M., Lavrov, R., Ivaniuta, N., Nepytyaliuk, A. An Empirical Study of the Effects of Demographic Factors on Economic Growth in Advanced and Developing Countries. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*. 2020. 23(3), 45–67. (Польща, Scopus, журнал категорії «А»).

Особистий внесок здобувача полягає у оцінці взаємозв'язку економічного зростання та тривалості життя населення в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою.

2. Pasichnyi, M., Nepytyaliuk, A. The Contributions of Demographic Factors to Economic Growth. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*. 2021. 16(1), 219–229. (Польща, Scopus, журнал категорії «А»).

Особистий внесок здобувача полягає у визначенні взаємозв'язку економічного зростання та темпом росту соціальної страти економічно активного населення в країнах з розвинутою та емерджентною економікою.

***Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових
видань України***

3. Nepytyaliuk A. Demographic sustainability and economic growth : theory and methodology. *Herald of Kyiv National University of Trade and Economics*. 2018. 6. P. 51–66. (Журнал категорії «Б»).

4. Pasichnyi, M., Kaneva, T., Ruban, M., Nepytyaliuk, A. The impact of fiscal decentralization on economic development. *Investment Management and Financial Innovations*, 2019. 16 (3), 29–39. (Scopus, журнал категорії «А»).

Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні методології впливу демографічних факторів на динаміку економічного розвитку, здійснено оцінку даних факторів для країн Європейського Союзу протягом 1990–2017 років.

5. Непиталюк А. В. Детермінанти забезпечення демографічної стійкості. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 4. С. 44–59. (Журнал категорії «Б»).

6. Chugunov, I., Pasichnyi, M., Nepytyaliuk, A. Macroeconomic effects of inflation targeting in advanced and emerging market economies. *Banks and Bank Systems*, 2019. 14 (4), 153–165. (Scopus, журнал категорії «А»).

Особистий внесок здобувача полягає у визначенні доцільності утримання макроекономічної стабільності для забезпечення демографічної стійкості.

7. Козловський С. В., Мазур Г. Ф., Непиталюк А. В. Демографічна стійкість суспільства як основа економічного розвитку. *Економіка та держава*, 2019. № 10. С. 14–19. (Журнал категорії «Б»).

Особистий внесок здобувача полягає у подальшому розвитку механізмів забезпечення демографічної стійкості суспільства як інструменту регулювання економічного розвитку.

8. Козловський С. В., Непиталюк А. В. Теоретичні аспекти демографічної стійкості. *Економіка і організація управління*, 2019. № 3 (35). С. 59–69. (Журнал категорії «Б»).

Особистий внесок здобувача полягає в подальшому розвитку теоретичних аспектів демографічної стійкості.

9. Козловський С. В., Непиталюк А. В. Демографічна складова стратегії соціально-економічного розвитку. *Економіка і організація управління*, 2020. № 2 (38). С. 6–19. (Журнал категорії «Б»).

Особистий внесок здобувача полягає в аналізі соціально-демографічного становища України в контексті реалізації стратегії соціально-економічного розвитку.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10.Непиталюк А. В. Демографічна стійкість та економічний розвиток. *Управління розвитком соціально-економічних систем : глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання* : матеріали XVIII Міжн. наук.-практ. конф., (Вінниця, 13–15 листопада 2018 р.). Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2018. С. 163 – 165.

11.Непиталюк А. В. Теоретичні підходи до визначення демографічної стійкості. *Розвиток невиробничої сфери економіки в умовах євроінтеграційних викликів* : збірник тез допов. Міжн. наук.-практ. інтернетконференції, (Харків, 22–23 листопада 2018 р.). Харків : КНТЕУ, ХТЕІ КНТЕУ, 2018. С. 61 – 62.

12.Козловський С. В., Непиталюк А. В. Бізнес-культура як фактор забезпечення демографічної стійкості суспільства в умовах глобалізації. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* : збірник тез допов. VIII Міжн. наук.-практ. конференції, (Харків, 18 – 19 березня 2019 року). Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. С. 183 – 185.

Особистий внесок здобувача полягає у визначенні ролі бізнес-культури як суттєвого інструменту забезпечення демографічної стійкості на мікро- і мезорівні через реалізацію позитивних емерджентних зв'язків соціальної системи.

13.Непиталюк А. В. Соціальний та фіскальний механізми забезпечення демографічної стійкості. *Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці* : матеріали XIX Всеукр. наук.-практ. конф. студ. та мол. вчен., (Вінниця, 23–24 квітня 2019 р.). Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 65–67.

14.Kozlovskiy, S., Nepytyaliuk, A. (2019). Demographic Sustainability and Knowledge Management. KM Conference 2019, June 26–29. Warsaw, Poland Warsaw University of Life Sciences (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego). http://www.iaa-km.org/conference/proceedings/KM2019_RefereedProceedingsAbstracts.pdf.

Особистий внесок здобувача полягає аналізі впливу освітнього компоненту інтелектуального капіталу як елемента системи менеджменту знань на

забезпечення демографічної стійкості у стратегічній перспективі.

15.Непиталюк А. В. Фінансовий вимір демографічних процесів старіння населення. *Фінансова політика як складова економічного розвитку* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 15–16 квітня 2020 р.). Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун., 2020. С. 168–170.

16.Kozlovskiy, S., Nelytaliuk, A., Lavrov, R., & Kozlovskiy, V. (2020). The principals of demographic policy. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*, vol. 1, pp. 36–39.

Особистий внесок здобувача полягає удосконаленні методики оцінювання успішності реалізації заходів демографічної політики.